

IZABRANO DJELO TOME AKVINSKOG NA HRVATSKOM

(Izabrao i priredio Tomo Vereš, Globus, Zagreb, 1981)

Ante Kusić

Zahvaljujući stručnom i upornom radu dra Tome Vereša, zajedno sa svima koji su taj rad podržali, konačno imamo i na hrvatskom jeziku jedan — na svoj način cjelovit — prikaz misli Tome Akvinskog, velikog predstavnika srednjovjekovne duhovne klime. Ne samo srednjovjekovne, nego i suvremene, ukoliko se Tomina misao i danas, posebno u krilu Katoličke Crkve, produbljuje i prilagođuje suvremenim problemima odnosa između vjere i kulture!

Vereš predstavlja Tomu na temelju njegovih filozofskih i teoloških spisa. Osvjetljuje Tominu filozofiju kroz izvorne tekstove o logici, filozofskom istraživanju, istini, biću i biti, vječnosti svijeta, etici, politici, itd. Tominu teologiju predstavlja posebno tekstovima iz djela o *Istini katoličke vjere protiv zabluda nevjernika*. Tomina filozofsko-teološka enciklopedija predočena je tekstovima iz djela *Suma teologije*. Slijedi dopunski dio o nekim izdvojenim problemima, npr. o vremenu i mjestu općeg suda, o kakvoći svijeta i uskrsnulih ljudi. Akvincac je također predstavljen kao pjesnik, kao profesor i kao komentator Petra Lombardijskog i mističkog pisca iz 5/6. st. Dionizija Areopagite. Vereš donosi i nekoliko tekstova iz Tomine rasprave o *Svakakvim pitanjima*. Poseban napor zahtijevalo je Verešovo istraživanje bibliografskih podataka o Tomi Akvinskom, kao i rječnik pojmova te njihovo pretakanje u hrvatski govor koji još nije bogat u filozofskim izrazima. Kazala osobito važnih imena i pojmova znatno olakšavaju snalaženje u Tominim misaonim labirintima, koji na jedan ili drugi način vode čovjeka iz usvijetnosti prema vansvijetnosti.

Izraženo suvremenim jezikom, Toma želi »revolucionirati« teologiju pomoću Aristotela, kao što to danas mnogi pokušavaju učiniti npr. pomoću Chardina, odn. Darwina, pa u nekom smislu i pomoću Marxa. Bonaventura je u Tomino vrijeme smatrao taj pokušaj izobličanjem kršćanstva: kršćanstvo nije silogistička dedukcija, kršćanstvo je povijesno projiciranje Kristove Ljubavi i Dobrote, a one su takve da se ne da racionalizirati. Borba između ta dva stava u odnosu na vjeru traje sve do danas. U toj borbi neki stoje s udivljenjem pred Tominim mislačkim likom. Osnivač suvremenog »međunarodnog prava«, Vitoria u 16. st. nadahnjuje se na Tominu učenju o vlasništvu. Filozof Leibniz divi se Tomi zbog »temeljitosti« njegove misli. Voltaire osobito cijeni »borbu mišljenja« kako je ona predočena u djelu *Suma teologije*. Hegel upozorava na to kako Toma zastupa »realizam« bez dijalektičkog cjepidlačenja. Marxu je Toma znameniti tumač Aristotelove spoznajne teorije. James Joyce i Rabindranath Tagore baštine neke svoje estetske uvide od Tome Akvinskog. Ali, unatoč svemu tome, na hrvatskom se jeziku do ovoga Verešova izbora nije pojavilo cjelovitiji rad koji bi barem donekle omogućio zakružen uvid u Tominu misao.

Toma Akvinski ne želi biti ničiji sljedbenik naslijepo. Čak ni Aristotelov! Toma želi biti sljedbenik Istine. On stoga prihvaća svakog mislioca kao sutražitelja i kao sunalaznika istine. Tomino djelo *O biću i biti* nadahnuto je Aviceninim postavkama. U djelu *Suma teologije* ima također platonističkih utjecaja. Toma ne prihvaća apriorne stavove, on prihvaća samo uvjerljive motivacije. Oštro rastavljanje osjetilne, umske i sunaravne (konaturalne) spoznaje — prema Tomi nužno vodi u razne zablude. Toma nastoji usaglasiti vjeru i razum, tako da sačuvaju svoju samostalnost — kao što i različiti glasovi mogu dati određeno glazbeno sazvučje. Tominu misao karakterizira nastojanje oko sveobuhvatnosti. Kod Tome nema idejne isključivosti i nesnošljivosti. Razlozi treba da govore, smatra Toma, a ne predrasude! Istina je dijaloška sve dok se ne uoči veća snaga neke od motivacija. To je važno naglasiti u naše vrijeme, kad se naglašava dijalog dok se istovremeno podržava nesnošljivost među vjerama, klasama, rasama, nacijama, kulturama i

pregledima na svijet i život. Stoga je Pavao VI. nazvao Tomu »čovjek svih vremena«.

Logiku Tome Akvinskog karakterizira postavka da je prva radnja uma ona kojom shvaćamo »nerastavljive ili nesastavljene cjeline...«, dakle, koja zahvaća u bit stvari« (str. 36). Međutim, i slikovitost »pukog zamišljanja« nosi u sebi određenu mogućnost realnog doznavanja. Zato i pjesnici govore istinu! Psihologija Tome Akvinskog ne rastavlja oštro dušu i tijelo: »Čovjek ... nije ni duša, ni tijelo«, »za čovjeka se kaže da je sazdan od duše i tijela u tom smislu da iz dvije stvari nastaje neka treća koja nije istovjetna ni s jednom od svojih sastavnica« (str. 77). Teodiceja Tome Akvinskog široka je i za prihvaćanje stvaranja svijeta od vječnosti: »Nema pojmovnog protuslovlja u tvrdnji da je Bog nešto stvorio, a ipak to oduvijek postoji« (str. 107). Naša spoznaja o Bogu uvijek je široko analogna, i nikad istovjetna u supoziciji naših ljudskih riječi: »Između svijeta kao učinka i stvaralačke moći njegova uzroka nema srazmjera« (str. 128). Stoga i ne možemo iz stvari u svijetu shvatiti samu Božju bit. Osim toga: »Ljudski razum ne može svojim prirodnim silama doprijeti do spoznaje Božje biti, budući da ljudska umna spoznaja, po svome sadašnjem ustrojstvu, počinje od osjetilne« (str. 127). Skupa s Aristotelom kaže i Toma: »Naš se um odnosi prema iskonima bića, koji su po prirodi posve jasna stvar, kao što se oči sove odnose prema suncu« (str. 128). Iz svega toga sljedi: između vjere i razuma nema oprečnosti, »ima razlike« (str. 133). Tomin izraz »Primum movens« prevodi Vereš izrazom »Iskonski začetnik zbivanja« i izrazom »Nepokrenuti pokretač«, u smislu da Božja zbiljnost ni u čemu ne ovisi o nekom drugom biću (str. 136). Izraz »Nepokretni pokretač« sugerira kriva shvaćanja. U pitanjima spoznaje istine nastupa Toma kao protivnik prejako naglašavane istine autoriteta: »Ako se profesor zadovolji pukim iznošenjem autoriteta. . . , slušatelj će doduše doznati što se tvrdi, ali neće steći nikakvo znanje ni razumijevanje, pa će prazne glave napustiti predavanje« (str. 153). To da je filozofija »službenica teologije« kod Tome znači: teologija uzima u službu filozofiju kao vrlo sposobnog tumača svog učenja (str. 160). Služeći se filozofijom, mi možemo »polazeći od učinaka koji su nam poznati« dokazati da Bog postoji (str. 171). Premda je Kant podvrgnuo kritici sve oblike dokazivanja za postojanje Boga, ipak je — smatra Vereš — slično Tomi »ostavio otvorenom mogućnost valjanog dokaza spajanjem fiziko-teološkog i ontološkog dokaza« (Usp. *Kritika čistog uma*, Beograd, 1958, str. 515). O Tominu dokazu iz svrhovitosti djelovanja bića bez spoznajne moći kaže i sami Kant kako »zaslužuje da se uvijek spominje s poštovanjem...« (*Kritika čistog uma*, str. 514). U pitanjima vodenja politike Toma misli da »glasu naroda« konačno pripada bitno važna uloga: »Najbolje državno uređenje je ono koje je dobro složeno od kraljevstva u kojemu je jedan na čelu svih, zatim od aristokracije, ukoliko mnogi valjani sudjeluju u vladanju, i od demokracije, to jest od vlasti naroda, ukoliko se vladari mogu izabrati iz puka i puku pripada njihov izbor« (str. 236). U pitanjima vjere naglašava Toma neophodnost vjerodostojnosti: »(Vjernik) ne bi vjerom prihvatio vjerske sadržaje kad ne bi uvidio da su (ti sadržaji) vjerodostojni, bilo zbog očevitosti nekih znakova, bilo zbog nekog sličnog razloga« (str. 247). O društvenom poretku koji treba da bude utemeljen na »ljubavi« govori Toma: »Boga moramo ljubiti ponajprije i iznad svega, jer je uzrok sreće, a bližnjega valja ljubiti kao onoga koji s nama zajedno sudjeluje u toj sreći« (str. 266). Dakle: društveni život jest život koji se sastoji u međuljudskom »usrećivanju«, a ne u nivalitetima, mržnji, istrebljivanju, izrabljivanju, osvetoljubivosti, sebičnosti niti u bilo kom drugom obliku unesrećivanja svog bližnjega. Društvena etika koju zastupa Toma uvijek uključuje krepost umjerenosti i razboritosti. To se vidi i iz ovog zapažanja: »Hvalisanje može doći do izražaja ne samo u sjaju i blještavilu tjelesnih vrednota, nego također u samim gnusobama i žalosnim stanjima; i to biva tim opasnije što stvara obmanu pod izlikom služenja Bogu (str. 276).

Vereševu izboru i prijevodu *Toma Akvinski — Izabrano djelo* ne treba posebne preporuke. Njihova se vrijednost može naslutiti iz navedenih tekstova i neposrednog zapažanja njihovih implikacija. Pisu treba čestitati na struč-

nosti obrade i na samom prijevodu, na pronalaženju prkiladnih izraza u duhu hrvatskog jezika, kao i na golemom poslu što ga je morao izvršiti za ovako zamišljeno djelo. To je bio posao za čitav tim priređivača. Obavio ga je, međutim, uglavnom samo jedan čovjek, dr Tomo Vereš — prevodilac, komentator, sabiratelj bibliografije; i to vrlo uspješno.

ISTINA UTJELOVLJENE RIJEČI

Dr. Ljudevit Rupčić, Pravi Bog i pravi čovjek, KS, Zagreb, 1981.

Tomislav Pervan

Upućenom općinstvu nije potrebno posebice predstavljati autora navedene knjižice. Poznat po svojoj stručnosti i iskustvu, on nas kroz desetak ponuđenih misaonih jedinica sigurno vodi perom i rukom voditelja i učitelja. Prilozi — u kojima je središte osoba Bogočovjeka, Isusa Krista, jer k njemu smjeraju svi i iz njega proizlaze — svi su u svojoj kratkoći i jasnoći antologijske vrijednosti. Suvišno je citirati bilo što, budući da Isus ostaje jasno sredotvorna osoba u svim razmišljanjima.

Čitajući spomenute priloge i nehotice se nameće misao: Unatoč tolikim pokušajima demontaže Isusove osobe Isus Krist ostaje sud i sudište za pravu ljudsku prosudbu ljudskih umovanja, mišljenja, govorenja i djelovanja: nepovredivi kanon prema kojemu možemo i moramo vrednovati sva svoja nastojanja na bilo kojemu području. Odreda se varaju oni koji kušaju prizvati Isusa pred svoje sudište, bilo ono pseudoznanstveno, prirodnoznanstveno, ideološko, filozofsko ili čisto praktično-pragmatično. Krist ih sve nadvisuje za glavu, za život i ljubav koju je živio i s kojom je umro. U svim je praktičnim i teoretskim dilemama neotklonjiva istinitost i međusobna ovisnost ortodoksности i ortoprakse, jer na svojoj strani imaju Isusa: u njemu su u nerazdvojivoj svezi odjelotvoreni riječ i djelo. Stoga Isus ostaje jedini (s)mjerodavni čimbenik u ljudskoj povijesti.

Kroz cijelu knjižicu provijava misao kako je nemoguće u ime bilo čega ili bilo koga svojatati za sebe Isusa Krista osim u ime življene istine i ljubavi. Sa svake stranice odzvanja teška i za ideološki opterećene pojedince neprobavljiva kritika njih i njihovih stajališta. Kritika je upućena nadesno i nalijevo, prema onima koji su u Crkvi i izvan nje, a istodobno poziva na općeljudski dijalog i ekumenizam, jer je podignuta u ime Bogočovjeka, što znači i svakoga čovjeka. I nužno se nameće misao kako nema niti može biti ustanove koja bi bila sposobnija za toliku kritiku i samokritiku od Crkve, odnosno kršćanstva kad sebe i svijet sučeli s Isusom Kristom, te da nema institucije koja po svojoj nutarnjoj zakonitosti ne mora koračati iz krize u krizu, shvatimo li krize kao zdrave momente u rastu nekog organizma, pri čemu se polje raščišćava, kad Krist može zasjati, prosuđivati i presuđivati.

U knjižici nema teološke apstraktne misaonosti. Ona je prepuna praktične istine koja čovjeka razgoljuje, budući da se Istina utjelovila u Riječi. S njome se čovjek mora licem u lice susresti ako hoće barem donekle čovjekoliko živjeti. Ta je Istina zov na razmišljanje, premišljanje, obraćanje i obraćenje. Knjižica je zbiljski zov da ponovno s ljubavlju prihvatimo Evanđelje i evanđelja s čije nam svake stranice progovara sam Isus Krist. Jer ta evanđelja ostaju temeljno stanište u organizmu kršćanskog vjerovanja.